

Sosyal haklar

Avrupa Sosyal Şartı'na kısa bir bakış

“Çalışmanın ne anlama geldiğini düşündüğümde, dışarıdaki bir şeylerin insafına kalmak yerine, kendi kaderin üzerinde kontrol sahibi olmak geliyor aklıma.”

Gary Sinise

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kişisel ve siyasal hakları güvence altına alırken, Avrupa Sosyal Şartı taraf devletlerin yurttaşlarının ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına alır.

Sosyal Şart 1961 yılında Avrupa Konseyi tarafından benimsendi. Şart'a 1988, 1991 ve 1995 yıllarında üç Protokol eklendi. Şart ve eklenen 1988 Protokolü bir dizi hakkı güvence altına alır. Bu hakları iki grupta toplayabiliriz:

- *çalışma koşulları*; buna çalışmaya zorlanma yasağı, işyerinde ayrımcılık yasağı, sendikal haklar, 15 yaşından küçükleri çalıştırma yasağı ve 15-18 yaş aralığındaki işçilerin korunması, göçmen işçilerin eşit muamele görmesi, vs. dahildir ve
- *sosyal dayanışma*; buna sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı, tıbbi yardım hakkı, yaşlı insanların korunması, vs. dahildir.

Değiştirilmiş Sosyal Şart 1996 yılında benimsendi, 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girdi. Değiştirilmiş Şart zaman ilerledikçe 1961 Şartı'nın yerine geçecek. Bu yeni belgenin güvence altına aldığı haklar şunlardır: erkek ve kadın arasında eşitlik, işten kovulmaya karşı korunma hakkı, çalışanların işyerinde onurlu çalışma hakkı, konut hakkı ve ayrımcılığa uğramama hakkı kapsamının genişletilmesi, vs.

Şartın taraf devletler tarafından sunulan ulusal raporları temel alan bir denetleme mekanizması vardır (1991 Protokolü). Şart ayrıca diğer kurumların yanısıra, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin toplu şikâyet sunmasına izin veren bir mekanizmaya da sahiptir (1995 Protokolü).

Sosyal güvenlik sistemleri sizce özel mi yoksa devlet kontrolünde mi olmalıdır?

Çalışma hakkı

Çalışma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Madde 23), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (Madde 6) ve değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı gibi uluslararası aygıtlarla güvence altına alınmış sosyal ve ekonomik bir haktır.

İlgili etkinlikler

- Küreselleşme sözlüğü, sayfa 69.
- İki şehrin hikâyesi, sayfa 71.
 - Aşık'ın öyküsü, sayfa 91.
 - Dikkatli ol, gözümüz üstünde!, sayfa 95.
- Farklı Ücretler, sayfa 107.
 - Yoksulluğun yıldız falı, sayfa 145.
- Beceriyi farket!, sayfa 209.
- Sendika toplantısı, sayfa 244.
- Çalışma yaşamı ve bebekler, sayfa 260.

Bir devlet, çalışma hakkını tanımakla, *isteyen herkese bir iş garantisi* vermez; böyle bir yükümlülük pratikte “uygulanabilir” değildir. Bu hakkı tanıyarak devlet aslında istihdam yaratılması için ekonomik ve sosyal koşulları geliştirme yükümlülüğüne girer.

Çalışma hakkı hem kendi içinde hem de insan onurunu güvence altına almanın temel koşulunu sağladığı için önemlidir. Çalışma hakkı güvence altına alınmadığı sürece, diğer bir dizi hakkın fiili olarak hayata geçmesi düşünülemez.

Çalışma hakkının doğal bir sonucu olarak adil çalışma şartları hakkı devreye girer. Bu hak özellikle ayrımcılık görmeyi, adil ücretlendirmeyi ve ücretli izni güvence altına alır, bunun yanında uygun çalışma saatlerini ve kişinin fiziksel ve zihinsel sağlığını emniyet altına alan güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamını garanti eder. Bu güvenceler çalışanların çalışma yaşamlarına uygun ortamlarda başlayıp, uygun ortamlarda çalışmaya devam etmelerini sağlamak çabasıyla verilmiştir. Çalışma çekilmez bir yük haline dönüşmemeli ya da kendi kendisinin amacı olmamalıdır; çalışma, en azından gıda, giyim, barınma ve eğitim gibi başlıca ihtiyaçların karşılanmasını sağlayacak bir araç olmalıdır.

? İşsiz insanların devlet yardımı almaları gerektiğini düşünüyor musunuz?

İstihdam: bir gençlik perspektifi

Bir iş sahibi olmak insanın kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesinden daha fazla anlam taşır. İş sahibi olmak aynı zamanda yaşam deneyimi kazandırır. Bireyler (özellikle genç insanlar) çalışarak teknik becerilerden kişisel becerilere birçok kazanım elde ederler.

İnsanların tam anlamıyla gelişmeleri ve onurlarını korumaları önünde engel yaratan karmaşık ve birbirleriyle bağlantılı konular arasında işsizlik ve kötü çalışma koşulları vardır. Bu koşulların olumsuz etkileri arasında işsiz kişinin hem kendisi hem de kendine bağımlı yaşayan insanların uygun yaşama koşullarını sağlayamaması, çalışanların emniyetini ve kendi haklarını koruma yetisini azaltan yasadışı çalışma imkânlarının giderek çoğalması yer alır; ayrıca işsizlere yardımcı olmak amacıyla geniş bir sosyal güvenlik sistemi kurulması ihtiyacı belirir.

Okuldan çalışma hayatına geçiş, erişkin yaşamlarındaki kişisel ve profesyonel gelişimleri açısından genç insanlar için hayati öneme sahiptir. Genç yaşlarda işsiz kalmak ciddi sonuçlar yaratabilir. Gençler arasında işsizlik çoğunlukla şiddet, suç, intihar ve alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sosyal sorunlarla ilişkilendirilir.

Gençler arasındaki işsizlik oranları genellikle yetişkinlerin işsizlik oranından fazladır. Aradaki bu fark ülkenin durumuna göre büyük ya da küçük olabilir.

Bazı Avrupa ülkelerindeki işsizlik oranları⁴⁵

Ülke	Gençler arasında işsizlik (%)	Genel işsizlik (%)
Hırvatistan	31,4	9,9
Almanya	10,7	9,9
Letonya	25,5	13,8
Rusya	26,8	13,3
Slovakya	20,4	11,1
İspanya	39,2	20,9
İsveç	11,2	5,3
Hollanda	5,1	3,8
Britanya	13,6	7,1

“İşçilerin zincirlerinden başka kaybedecekleri hiçbir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır.”

Karl Marks

“Kimse sadece yetenekleriyle bir yere varamaz. Tanrı bize yetenek bahşeder; çalışmak ise yeteneği dehaya dönüştürür.”

Anna Pavlova

Gençler arasında görülen işsizliğin yüksek olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bazılar şöyledir: istihdam piyasasının bölünmesi; daha yüksek insangücü niteliği gerektiren teknik ve örgütsel değişiklikler; işsizler için daha zorlu koşullar yaratan istihdam piyasası krizi.

Çalışanlar için çalışan sendikalar

Sendikalar uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Çalışanların hakları süreç içinde dereceli de olsa gelişme gösterdi. Bu süreçte sendikalar önemli bir rol oynadı.

İşçi Bayramı: 1 Mayıs

Uluslararası İşçi Günü olan 1 Mayıs'ta, dünya üzerindeki tüm çalışanların tarihi süreçte verdiği mücadele anılır.

1 Mayıs (May Day) günde sekiz saat çalışma için verilen mücadele ile doğdu. Günde on, on iki ve on dört saat çalışmaya zorlanan işçilerin sekiz saat hareketine verdiği destek çok kısa sürede büyüdü. 1886 Mayıs'ının ilk günlerine ABD'de düzenlenen grev ve gösteriler damgasını vurdu. Ülke çapında yarım milyon kadar işçi 1 Mayıs gösterilerine katıldı. Örneğin, Chicago'da yaklaşık 90.000 insan yürüyüş yaptı.

1 Mayıs çok kısa bir sürede yıl içinde anılan bir gün haline geldi. Dünya genelinde her yıl artan sayıda ülkenin çalışanları 1 Mayıs gününde İşçi Bayramı'nı kutlamakta. 1 Mayıs İşçi Bayramı ilk kez 1891 yılında Rusya, Brezilya ve İrlanda'da kutlandı.

Sendikalar, ana amacı çalışanların taleplerini işverenlere sunmak olan çalışanlarca oluşturulmuş örgütlerdir (işveren sendikaları da vardır). Sendika kurma ve sendikaya katılma hakkı temel bir insan hakkıdır. İyi işleyen ve saygı duyulan bir sendika hareketi genellikle ülkenin sahip olduğu demokrasi ve insan hakları standartlarına işaret eder.

Daha iyi çalışma koşulları için mücadele vermenin yanında, sendikalar sosyal hareketlerin geliştirilmesinde ve sosyal değişimlerin yaşanmasında kilit bir rol oynamıştır (ve oynamaya devam etmektedir). Sendikaların oynadığı rol Avrupa içinde farklılık göstermektedir. Geçmişte faşist ve komünist rejimlerin hüküm sürdüğü bazı ülkelerde, sendikalar devlet yetkilileri ve siyasi elit tarafından ya devralındı ya da kuruldu. Sonuç olarak sendikalar baskıcı rejimlerin bir aracı haline geldi. Bu tarihsel gerçeğin bir sonucu olarak, birçok insan sendikaların oynayabileceği role şüpheyle yaklaştı. Çalışanlar ancak son zamanlarda, kendi haklarının korunması mücadelesinde sendikaların oynayabileceği olumlu rolün farkına varmaya başladı. Avrupa ülkeleri arasında, özellikle sendikaların oynadığı rol ve örgütlenme yapısında başka farklılıklar da görülmektedir. Birçok ülkede sendikalar konfederasyonlar bünyesinde örgütlenir.

Solidarność (Dayanışma) Polonya'da ülke genelinde 1980'lerde yaygınlaşan bir ulusal birlik hareketidir. Çeşitli haklar yanında bağımsız sendika kurma ve grev yapma hakkını talep eden hareket, 31 Ağustos 1980'de Gdansk Anlaşmalarının imzalanmasıyla çalışmalarına resmi olarak başlamış oldu. Hareket aslında, gemi inşaatı sektörü çalışanlarının 14 Aralık 1970'te bir protesto gösterisi düzenlemesiyle başladı. Tersaneden şehir merkezine doğru yürüyerek yapılan gösteri polis tarafından acımasız bir şekilde bastırıldı. 1980 Yazında düzenlenen birçok gösteri Dayanışma hareketinin bir sosyal ve demokratik değişim kuvveti olarak meydana çıktığını açıklamış oldu. Dayanışma üyelerinin sayısı dokuz milyonu aştı. Komünist rejimin baskıcı politikaları sonucu Dayanışma yasaklandı. Dayanışma bu yüzden birkaç yıl boyunca çalışmalarına gizli olarak devam etti.

Gençlik ve sendika üyeliği

Birçok ülkede son yıllarda, gençlerin sendika üyeliğinde bir düşüş gözlemlendi. Birçok sendika gençlerin yaşamakta olduğu değişimlere yanıt vermekte hayli yavaş kaldı, bazen de geleneksel üyelik sistemini kırmak için, yeterli sayıda gencin ilgisini çekecek bir gündemin oluşturulmasında yetersiz kaldı. Ancak günümüzde birçok sendika artık genç çalışanların ihtiyaçlarını ve gençlik gerçe-

ğini dikkate alan çalışma gündemi geliştiriyor ve uygun yapılar oluşturuyor. Bazı sendikalar kendi bünyesinde gençlik komiteleri kurdu; buna örnek Avrupa Sendika Konfederasyonu (*European Trade Union Confederation-ETUC*) ve Uluslararası Özgür Sendikalar Konfederasyonu (*International Confederation of Free Trade Unions-ICFTU*)'dur.

“Çalışmak neyi nasıl yapman gerektiğini sana öğretecektir.”

Estonya atasözü

? Bir sendika üyesi misiniz? Hiç sendika üyesi oldunuz mu?

- Almanya'da 1988-1997 yılları arasında *Deutscher Gewerkschaftsbund* (Alman Sendikalar Birliği)'a bağlı sendikalar 609.407 genç üyesini, başka bir deyişle genç üyelerin % 55,2'sini kaybetti.
- İsveç'te 1987-1999 yılları arasında 16-24 yaşları arasındaki gençlerin üyeliği % 62,7'den % 46,7'ye düştü.
- Yunanistan'da gençlerin % 70,1'i sendikalara güvenmediğini ifade ederken % 22,9'u orduya, % 40,6'sı ise adliyeye güvenmediğini belirtti. ⁴⁶

Çocuk işçiliği

Çocuk işçiliği bugün dikkatleri yoğun olarak üstüne çeken bir sorun. Çocuklar ev hizmetlerinden ağır endüstriyel üretime kadar birçok iş türünde çalıştırılıyor. Çalıştırılan çocuk sayısı ise muazzam boyutlarda.

Vakaların birçoğu yasadışı bir niteliğe sahip olduğu için çocuk işçiliği hakkında istatistiki veriler toplamak hayli zor. 5-14 yaşları arasındaki 250 milyon kadar çocuğun çalıştığı tahmin edilmektedir; bunların 120 milyonu tam zamanlı, 130 milyonu ise yarı zamanlı çalışmaktadır.

Bu toplamın % 61'i (yaklaşık 153 milyon) Asya'ya; % 32'si (80 milyon) Afrika'ya ve %7'si (17,5 milyon) Latin Amerika'ya aittir.

Çocuk işçiliği Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu kadar birçok sanayileşmiş ülkede de görülmektedir.

Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, 1961 Şartı'na dahil edilmiş güvencelere kıyasla çocukların ve gençlerin çalışma ortamlarında koruma altına alınmasını zorunlu kıldı. Şartın 7(1) Maddesi “Akit Taraflar, çocukların ve gençlerin korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşınının 15 olmasını sağlamayı taahhüt ederler” der. Çalışma standartlarını belirleyen temel örgüt niteliğindeki Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) faaliyetlerini uzun bir süredir çocuk işçiliğini yok etmeye yoğunlaştırdı ve örgüt tarafından bu amaçla bir dizi tavsiye ve sözleşme kararları alındı. Başlıca iki sözleşme özel olarak çocuk işçiliği ile ilgilidir.

1. Uluslararası Çalışma Örgütü En kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Sözleşmesi (1999) 2000 yılında yürürlüğe girdi. Çocuk işçiliğini sona erdirmek için girilen çabalar başarısızlığa uğrarken, çalışan çocukların durumu ise kötüleşmeye devam etti. Uluslararası toplum bu yüzden adım adım ilerleyebilmek için çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmaya karar verdi. Kasım 2001 itibarıyla 108 ülke bu sözleşmeyi onayladı.
2. Bir başka örnek de Uluslararası Çalışma Örgütü Asgari Yaş Sözleşmesi (1973)'dir. Bu sözleşmenin birinci maddesi “her Devlet (...) çocuk işçiliğinin etkin olarak ortadan kaldırılmasını güvence altına alma ve istihdam ya da çalışmaya kabulde geçerli asgari yaş zaman ilerledikçe, genç insanların fiziksel ve zihinsel gelişimleriyle tam anlamıyla tutarlı bir düzeye yükseltme amacını güden ulusal bir politika izler” der.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

çalışanların haklarının geliştirilmesi ve garanti altına alınmasında önemli bir rol oynamıştır. Örgüt, çalışan haklarının geliştirilmesi için elverişli yapıların oluşturulmasında ve bu konuda eğitim sağlanmasında katkı sağlamıştır. www.ilo.org

On ve on dört yaş arasında, çalışan çocuklara ait yüzdeler şöyledir:
Bangladeş'te % 30,1, Çin'de % 11,6, Hindistan'da % 14,4, Pakistan'da % 17,7, Türkiye'de % 24, Fildişi Kıyısı'nda % 20,5, Mısır'da % 11,2, Kenya'da % 41,3, Nijerya'da % 25,8, Senegal'de % 31,4, Arjantin'de % 4,5, Brezilya'da % 16,1, Meksika'da % 6,7, İtalya'da % 0,4 ve Portekiz'de % 1,8.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün, çocuk işçiliğinin yok edilmesine yoğunlaşmış başlıca programlarından birinin adı Uluslararası Çocuk İşçiliğinin Yok Edilmesi Programı'dır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 32(1) Maddesi şöyle der: "Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler."

Küreselleşme sosyal hakları ağır bir şekilde etkilemektedir. ⁴⁷ Küreselleşme süreci aslında sosyal güvencelerin –temel çalışma koşullarının asgari düzeyde garanti altına alınması– karşısında duran uygulamaları güçlendirir. Serbest piyasa ekonomisinin oluşmasıyla birçok şirket, yeter-siz düzeyde sosyal güvenceyi, yatırım ve düşük maliyetli üretim amacıyla "çekici" bir fırsat olarak kabul etmektedir. Sanayinin, işçi güvencesinin zorunlu olduğu ülkelerden bu tip güvenceleri işçilerine tanımayan başka ülkelere taşınması, kazançlı çıkmak için uygun bir seçenek olarak kabul ediliyor.

Birçok şirketin, çalışanlarının sosyal ve çalışma haklarının çiğnenmesi pahasına önceliğinin kâr artışı olduğu bir ortamda, uluslararası ve bölgesel insan hakları aygıtları çalışanların sosyal ve ekonomik haklarının korunmasında temel niteliktedir.

Referanslar

La Charte, ses protocoles, la Charte révisée, Editions du Conseil de l'Europe, 1998.

Conditions of employment in the European Social Charter. Study compiled on the basis of the case law of the European Committee of Social Rights, Council of Europe Publishing, 2000.

Pascual, S., Waddington, J., Young people: the labour market and trade unions. A report prepared for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation, European Trade Union Confederation Publication, Mayıs 2000.

Solidarność, www.solidarnosc.org.pl

Taking steps: young people and social protection in the European Union, European Youth Forum.

UNICEF (2000), "Young people in changing societies", Regional Monitoring Reports, No 7, Florence Innocenti Research Centre.

United Nations, World Bank, ILO Policy, A global alliance for youth employment: recommendations of the High Level Panel of the United Nations Secretary-General's Youth Employment Network, www.un.org/esa/socdev/youthemployment/index.html.

